

לשים הכל על השולחן

חרף ההצהרות של ממשלת ישראל על מחויבותה לזכויותיהם של יוצאי מדינות ערב ואיראן, הרשויות הרלוונטיות פעלו מעט מאוד בנושא. חיוני להחזיר סוגיה זו לסדר היום הבינלאומי כדי לתקן את המעוות בהתייחסות האי־סימטרית כלפי הצדדים לסכסוך הערבי־ישראלי, ולהוביל גישה אובייקטיבית לשתי הסוגיות

הדס ממן

ביום 30.11.14 ציינה מדינת ישראל, בפעם הראשונה בתולדותיה, את היום הלאומי לזכויות הפליטים היהודים אשר נעקרו, גורשו או ברחו מארצות ערב ומאיראן, כפי שאושר בחוק על ידי הכנסת ביום 23.6.14. היום הלאומי אושר כהצעת חוק שעברה בקריאה שנייה ושלישית של חבר הכנסת היוצא ד"ר שמעון אוחיון, יו"ר השדולה למען הפליטים ממדינות ערב, וביזומה ובתמיכה של מרכז הארגון נים ליהודים יוצאי ארצות ערב ואיראן בראשותו של מאיר כחלון ונציגי העדות השונות.

ציון יום זה הוא נדבך נוסף בהכרה בסבלם, בזכויותיהם ובמורשתם של מאות אלפי הפליטים היהודים שנעקרו ממדינותיהם במזרח התיכון, בצפון אפריקה ובמפרץ הפרסי.

לצעד זה, המכיר בזכויות הפליטים היהודים ממדינות ערב, קדמו החלטות במישור הבינלאומי וכן הצהרות של מנהיגים פוליטיים, ביזומות שלום ובהסכמי שלום. במישור הלאומי עוגן הנר-

שא גם בהחלטות ממשלה ואף ב"חוק לשמירה על זכויותיהם לפיצוי של פליטים יהודים יוצאי ארצות ערב ואיראן", שהתקבל בכנסת ביום 22.2.10 כפי שיפורט להלן.

זכויות הפליטים בזירה הבינלאומית

בסימן א' לאמנת הפליטים (1951) חלה ההגדרה "פליט" על אנשים הנמצאים מחוץ לארץ אזרחותם, ככתוב: "בגלל פחד מבוסס היטב להיות נרדף מטעמי גזע, דת, אזרחות השתייכות לקיבוץ חברתי מסוים או להשקפה מדינית מסוימת ואיננו יכול להיזקק להגנתה של אותה ארץ או אינו רוצה בכך בגלל הפחד האמור". הגדרה זו מצביעה בבירור על העובדה שיהודים מארצות ערב אכן היו פליטים בארצותיהם, מאחר שסבלו מרדיפה פוליטית, כלכלית וחברתית, ובשל רדיפות אלה נאלצו לעקור, לנטוש את רכושם האישי והקהילתי ולוותר על זכויותיהם ועל אזרחותם.

ממשלות ישראל צריכות להקפיד כי בכל משא ומתן על פתרון בעיית הפליטים הפלסטינים, בכל אזור של הכרה בפליטים, קביעת מנגנוני הפיצוי והשבת הפיצוי בפועל - תיגזר גזירה שווה, תאורטית ופרקטית, לפליטים היהודים ולפליטים הפלסטינים

עו"ד הדס ממן, מרכז הארגונים היהודים ליוצאי ארצות ערב ואיראן

אמר ראש ממשלת קנדה פול מרטין: "פליט הוא פליט, ויש להכיר במצבם של היהודים הפליטים ממדינות ערב".

זכויות הפליטים בזירה הלאומית

במשך השנים קיבלו ממשלות ישראל החלטות שונות בנושא היהודים יוצאי מדינות ערב והדגישו את מחויבותן לנושא. מתוקף החלטות אלה הוקמו ועדות שרים ייעודיות לטיפול בנושא.

בשנת 2010 התקבל בכנסת חוק לשמירה על זכויותיהם לפיצוי של פליטים יהודים יוצאי ארצות ערב ואיראן, תש"ע-2010, ביוזמת חבר הכנסת ניסים זאב. מטרתו של חוק זה לשמור על זכויותיהם לפיצוי של פליטים יהודים יוצאי ארצות ערב ואיראן במסגרת משא ומתן לשלום במזרח התיכון. עם זאת, הוועדה לענייני ביקורת המדינה של הכנסת פנתה למבקרי החוק, וביקשה ממנו לבדוק את "אי-ישום החלטות הממשלה בנושא מאגר מידע על פליטים יהודים מארצות ערב".

ביום 5.2.14 פרסם מבקר המדינה יוסף שפירא חוות דעת שכותרתה "מאגר מידע

על פליטים יהודים מארצות ערב ומאיראן". חוות הדעת העלתה תמונת מצב עגומה בכל הקשור לפעולת הממשלה בדבר מחקר, רישום, תיעוד ואיסוף מידע על זכויותיהם של פליטים יהודים יוצאי ארצות ערב ואיראן. חרף ההצהרות של ממשלת ישראל על מחויבותה לפעול בנושא זכויותיהם של יוצאי מדינות אלה, פעולות הרשויות הרלוונטיות בנושא היו מעטות ביותר.

בשנת 2009 הוחלט שהמשרד לאזרחים ותיקים יקבל את האחריות לקידום הנושא, אולם פעילותו הייתה מצומצמת ביותר. לא עלה בידו לגייס את המשאבים הנדרשים, והפעולות שנקט כדי להגדיל את כמות טופסי התביעה היו מועטות. מבקר המדינה הוסיף כי ממשלת ישראל והגורמים

אם נבחן את החלטת מועצת הביטחון 242 של האו"ם שהתקבלה ביום 22.11.67, נראה כי היא קובעת שהפתרון במזרח התיכון צריך להיות "לב-עיית הפליטים". ההחלטה אינה מבדילה בין פליטים ערבים לפליטים יהודים, והיא עוסקת בהסדר צודק לתביעותיהם של הצדדים.

יתרה מזו, הנציב העליון של האו"ם לפליטים (UNHCR) הכיר בעבר (בשנת 1957 ובשנת 1967) ביהודים שברחו ממדינות ערב כפליטים, על פי אמנת האו"ם, ואף אין להתעלם מן העובדה שבכל ועידת שלום ויחזמות שנערכו בהשתתפות ישראל ושכניה הערבים או במסגרת הסכמי השלום שנחתמו בין ישראל למצרים, ירדן והפלסטינים, נעשה שימוש במונח "פליטים" ללא שיוך או ייחוד.

זאת ועוד. ביום 1.4.08 אישר הקונגרס האמריקאי פה אחד את החלטה מספר 185, המהווה הכרה רשמית ראשונה בנושא פליטות היהודים ממדינות ערב ונתון שיש להתחשב בו בכל הסכם אזורי שייחתם במזרח התיכון. ההחלטה מתנה כל פיצוי או סיוע לפליטים הפלסטינים נים בהגשת סיוע או פיצוי דומה ליהודים יוצאי מדינות ערב.

ההכרה בזכויות הפליטים היהודים ממדינות ערב השתקפה במשך השנים אף בהצהרות מנהיגים פוליטיים. למשל, לאחר חתימת הסכם קמפ-דייוויד בשנת 1978 הצהיר ג'ימי קרטר כי "לפלסטינים יש זכויות... ברור שיש פליטים יהודים... יש להם אותם זכויות כפי שיש לאחרים".

בשנת 2000, בזמן המשא ומתן שהתקיים בקמפ-דייוויד 2, אמר ביל קלינטון כי "יהיה צורך להקים קרן בינלאומית למען הפליטים. אני סבור כי לשני הצדדים יש עניין בהקמת קרן שתפצה את הישראלים שנהפכו לפליטים בעקבות המלחמה שפרצה לאחר ייסוד ישראל. ישראל מלאה באנשים, יהודים, שחיו בארצות ערביות בעיקרן ובאו לישראל משום שנהפכו לפליטים בארצותיהם". כעבור חמש שנים

מבקר המדינה קבע כי ממשלת ישראל והגורמים הנוגעים בדבר צריכים לפעול לביצוע החלטות הממשלה בנושא, שנועדו להביא למימוש מחויבותה וזכותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית להבטיח את זכויותיהם של יהודים בארץ ובעולם

צילום: גטי אימג'ס

ספרי תורה בבית כנסת בטהרן

זו הזדמנות לחדד את החשיבות שבהחזרת סוגיה זו לסדר היום הבינלאומי, כדי לתקן את המעוות בהתייחסות הא-סימטרית כלפי הצדדים בסכסוך הערבי-ישראלי ולהוביל גישה אובייקטיבית לשתי הטרגדיות. בה בעת יש להעמיק אצל כל צד את ההבנה כי שני הצדדים סבלו ועדיין סובלים, וזאת כדי למתן את עמדתם ולקדם את פתרון הסכסוך. נראה שהטיפול בנושא הפליטים ברמה הממלכתית שודרג וזוכה להכרה רבה יותר. עם זאת, על ממשלות ישראל להמשיך ולפעול כדי שבכל משא ומתן דו-צדדי או רב-צדדי עתידי על פתרון בעיית הפליטים הפלסטינים, בכל אזכור של הכרה בפליטים, קביעת מנגנוני הפיצוי והשבת הפיצוי בפועל – תיגזר גזירה שווה, תאורטית ופרקטית, לפליטים היהודים ולפליטים הפלסטינים.

הנוגעים בדבר צריכים לשנס מותניים ולפעול במרץ, למעשה ולא רק להלכה, לביצוע החלטות הממשלה שנועדו לממש את מחויבותה ואת זכותה של ישראל, כמדינה יהודית ודמוקרטית, להבטיח את זכויותיהם של יהודים בארץ וברחבי העולם. נוכח חשיבות הנר שא והזדקנותה של האוכלוסייה הנוגעת בדבר, על הממשלה לפעול במהירות הראויה כדי שהמחדל לא יהיה בכייה לדורות.

אחרית דבר

ציון היום הלאומי לזכויות הפליטים היהודים מארצות ערב הוא הזדמנות לעלות על נס את מורשתם ואת ההיסטוריה הטרגית שלהם – עקירתם הכפויה, נישולם מרכושם הפרטי והקהילתי – שני ראה כי נעלמו מדפי ההיסטוריה.